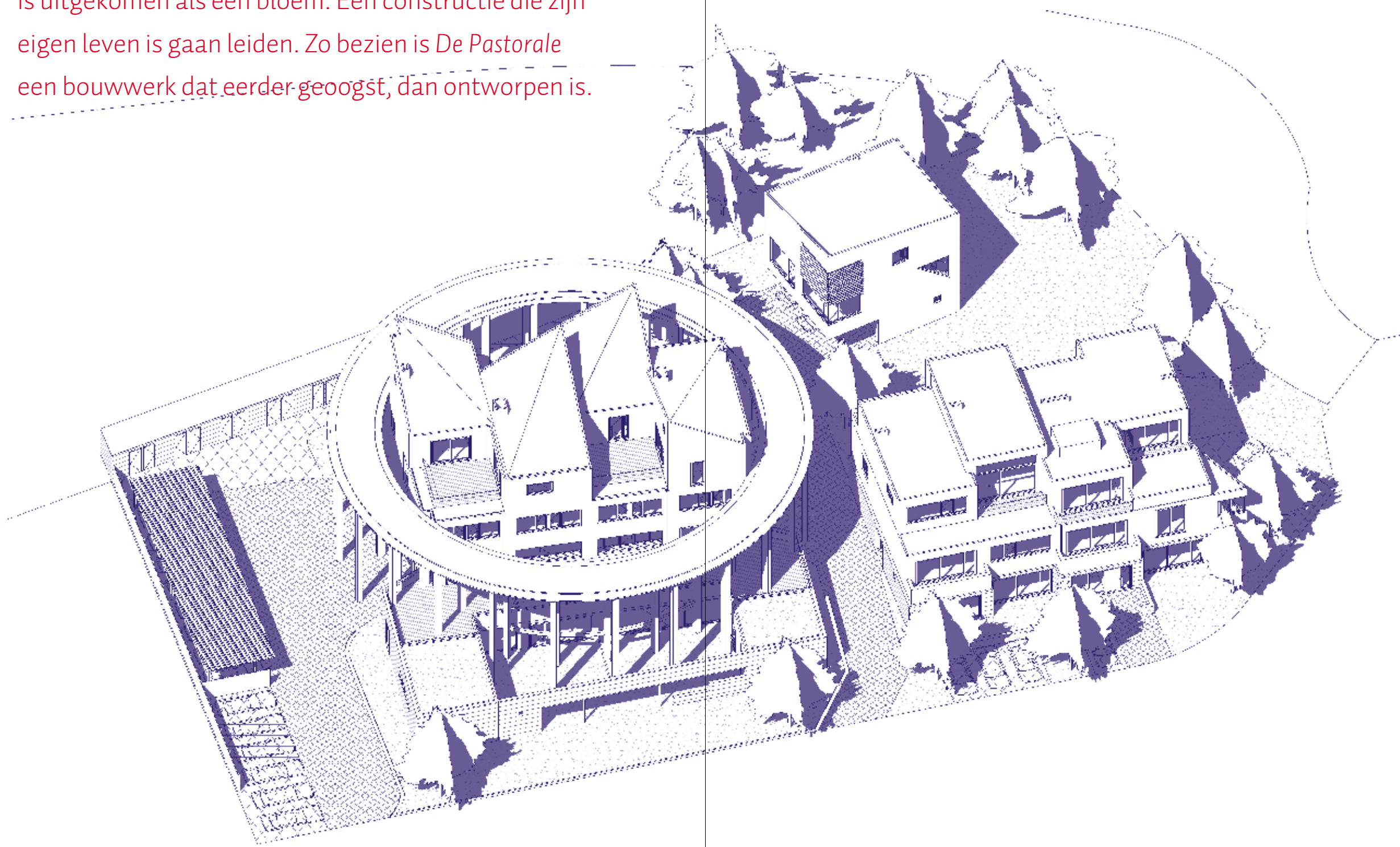

DE TRANSFORMATIE VAN DE PASTOOR VAN ARSKERK

Het is als een zaadje in de modder begraven, dat nu is uitgekomen als een bloem. Een constructie die zijn eigen leven is gaan leiden. Zo bezien is *De Pastorale* een bouwwerk dat eerder geogst, dan ontworpen is.

VOORWOORD

KARIN SCHREDERHOF

Wethouder Wonen, Zorg, Onderwijs en Sport

MARTINA HUIJSMANS

Wethouder Financiën, Ruimtelijke Ordening en Mobiliteit

Delft is een stad met een rijke historie en tegelijk eindeloze innovatie. Die combinatie is terug te zien in veel van onze kenmerkende gebouwen. De herontwikkeling van de Arskerk is een mooi voorbeeld van deze combinatie. In dit bijzondere project wordt de kerk niet alleen in een nieuw jasje gestoken maar krijgt het een woonbestemming die voldoet aan actuele wensen en eisen. Hierbij zijn innovatieve technieken gebruikt, maar is ook bestaand materiaal hergebruikt en zijn veel historische elementen behouden gebleven. Dit alles geeft het gebouw een bijzondere architectuur.

De cirkelvormige constructie blijft bestaan, deze is kenmerkend voor de omgeving. Met veel respect voor de historie van het gebouw was er ook veel ruimte voor moderne technologie in toegepaste bouwtechnieken. Zo heeft de bouwconstructie een lichtgewicht stalen frame en werd gebruik gemaakt van een technologie die het mogelijk maakt muren los te koppelen van elektriciteitsleidingen, waardoor deze gemakkelijk te verplaatsen zijn.

Onder andere dankzij het gebruik van zonnepanelen, een warmtepompsysteem met bodemwisselaars en grotendeels recyclebare materialen is het gebouw nu een Bijna Energie Neutraal Gebouw (BENG). Iets dat we als college van harte toejuichen.

Met de herontwikkeling wordt het gebouw nieuw leven ingeblazen. Het is ook een mooi voorbeeld van hoe functionaliteit niet anoniem of onpersoonlijk hoeft te zijn. Op deze bijzondere Delftse locatie gaan historie en innovatie hand-in hand. Dat maakt het voor veel mensen een fijne plek om te wonen en te ontmoeten.

Dankjewel Nico Dijkhuizen en partners voor het realiseren van dit mooie project. Wij zijn blij dat jullie je inzetten voor dit soort bijzondere projecten. Met aandacht voor de waarde van een gebouw in haar omgeving en vaak met het accent op prettig en gezond wonen voor ouderen.

Wij wensen de lezers veel plezier met het lezen van dit boekje. En ga als u de mogelijkheid hebt, zeker ook op locatie kijken. Dan kunt u met eigen ogen dit bijzondere plan aanschouwen.

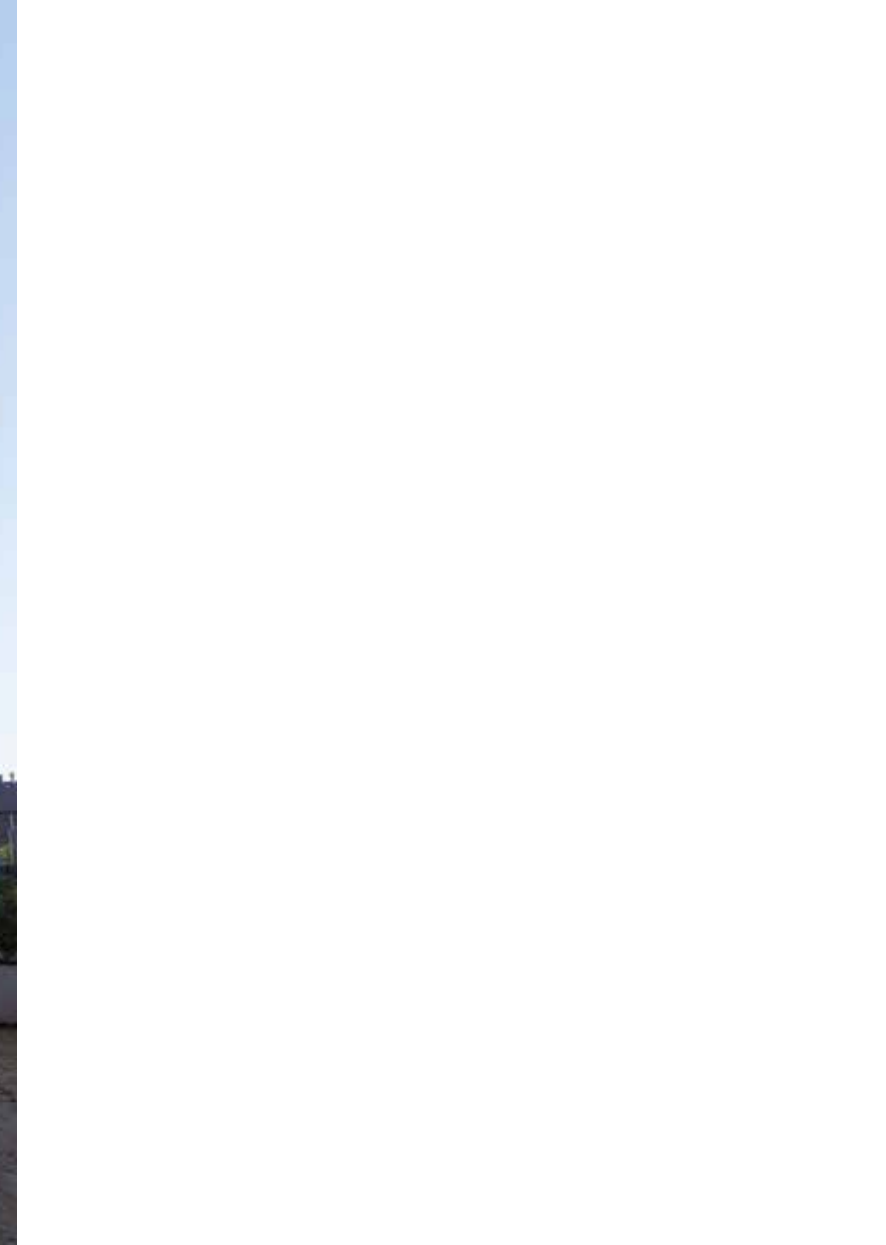

“De schijnbaar onbetekenendste daad in een ogenschijnlijk volkomen overzichtelijke situatie draagt de kiemen van dezelfde onbegrenstheid in zich, omdat één enkele daad eventueel elke situatie kan veranderen.”

HANNAH ARENDT

PARADIJS

HET BESTUUR VAN STICHTING HEELWEG

Architect Gerard Schouten (1924-2000), zocht in zijn leven naar de essentie van de alledaagse dingen. Mensen zouden in harmonie met de natuur en met elkaar moeten leven. Harmonie was zijn vertrekpunt voor het wonen.

Na zijn overlijden heeft Gerard een deel van zijn nalatenschap gedoneerd aan de door hem opgerichte Stichting Heelweg. Dit om zijn ideaal, voor velen herkenbaar, concreet gestalte te geven. Zijn ambitie was om met het ondersteunen van bijzondere bouwinitiatieven, aan een ‘paradijs’ vorm te geven. Dit was ook zijn intentie voor het ontwerp van de Piramide woning die Gerard voor de Kleine Aarde in Boxtel 1977 had ontworpen. Dit ‘Tiny House, avant la lettre’, werd in 1982 gerealiseerd en was in Nederland de eerste duurzame woning die uitgerust was met zonnepanelen. Ook zijn ontwerp voor de Ludgerkerk putte uit dezelfde bron.

Deze kerk in Lichtenvoorde werd in 2005 getransformeerd tot een wooncomplex van zestien woningen waarbij de kerkzaal rechthoekige ‘buitenkamer’ werd, die voor alle bewoners van de hechte woongemeenschap als gemeenschappelijke binnenplaats functioneert. Een stukje paradijs dat Gerard nastreefde

Na dit project was de Stichting Heelweg op zoek gegaan naar een nieuw project dat aan de doelstelling van de stichting zou moeten voldoen. Soms presenteert een samenloop van omstandigheden zich als toeval. Hoe dan ook Stichting Heelweg kwam op een bijzonder wijze in contact met architect Eric Vreedenburgh en de adviseur van de Ursula parochie, Frans de Vries. Ze zochten voor de herontwikkeling van de leegstaande Pastoor van Arskerk in Delft een geschikte partner om mee samen te werken. Een ontwikkeling die recht zou doen aan het verleden van deze locatie en de herinnering niet zou wissen. Heelweg besloot in te stappen.

Natuurlijk moest de ontwikkeling ook geld voor de kerk opleveren, maar een herontwikkeling die elke verwijzing naar het bestaande teniet zou doen was niet het uitgangspunt. De vondst om de dragende kolommenstructuur van de koepel te laten staan bleek briljant. Tien woningen zijn daarbinnen “gevangen”. En in combinatie met de vijf woningen op de plek van de pastorie en de achterliggende villa is er een micromilieu ontstaan waarbinnen de bewoners zich “geborgen” voelen.

Het was geen gemakkelijk proces, geduld was hier letterlijk de sleutel tot het paradijs. Maar dat kan ook niet als je streeft naar iets dat duidelijk uitsteekt boven het gemiddelde. De gemeente, adviseurs en de bij de bouw betrokken partijen hebben op uitstekende wijze geparticipeerd. En het resultaat mag er zijn. Ook *De Pastorale*, zoals dit project is gaan heten, is een stukje paradijs op aarde dat Gerard zonder meer gerealiseerd wilde zien.

Het woord paradijs is afgeleid van het oud-Perzische woord ‘peridaēza’, dat ronde omheining of omwalling betekend. In Lichtevoorde resulteerde de transformatie in een rechthoekig omsloten Ludgerhof, in Delft markeert een ronde ‘open omheining’ *De Pastorale*. De Stichting Heelweg heeft hiermee volwaardig in zijn geest gehandeld.

“Niet de noodzaak maar het toeval is vol betovering”

MILAN KUNDERA

De luchtfoto van *De Pastorale* in wording is van Peter de Jong; het getoonde congresmapje is ontworpen door Anton Beeke. Deze twee afbeeldingen zijn afkomstig uit een lezing die Eric Vreedenburgh op 25 maart 2023 gegeven heeft in West Den Haag (West is een museale instelling voor moderne kunst, gehuisvest in de voormalige Amerikaanse Ambassade).

HET ONTWIKKEL- EN BOUWPROCES

De eerste stappen

Begin 2015 ging de telefoon bij Archipelontwerpers. Het bleek Frans de Vries te zijn. Vanwege zijn bouwtechnische en juridische achtergrond was hij door de Ursula Parochie in Delft gevraagd om advies te geven over de toekomst van de Pastoor van Arskerk. De kerk stond al ruim acht jaar leeg. Het kerkbestuur had al die tijd zonder resultaat gezocht naar een alternatieve bestemming.

De Vries nodigde architect Eric Vreedenburgh uit om samen met hem over de toekomst van het kerkgebouw te brainstormen. Hij kwam langs met een archiefdoos vol oude tekeningen en vertelde dat bestuurlijk overleg tussen het kerkbestuur en gemeente Delft had opgeleverd dat sloop van het kerkgebouw en te sturen naar een vervangende nieuwbouw met woningen bespreekbaar was.

De week daarop bezochten De Vries en Vreedenburgh de kerk. Beiden werden bij aankomst in de Kappeyne van de Coppellostraat getroffen door enerzijds de gesloten afwerende houding van het ronde gebouw en anderzijds door de ontspannen vriendelijkheid van de rijk begroeide locatie aan het water. Direct was er het besef dat, wat de kwaliteit van het gebouw ook zou kunnen zijn, het zonder meer een gemiste kans zou zijn om de geschiedenis van deze plek uit te wissen. Een (semi) openbare functie was niet haalbaar gebleken en pogingen in de afgelopen jaren om het gebouw op de monumentenlijst te zetten waren niet gehonoreerd. Dus de vraag werd toen omgedraaid: kan er nog wat met het bestaande gebouw gedaan worden en zo niet wat zou sloop en volledige nieuwbouw kunnen opleveren? De Vries vroeg Vreedenburgh om met een eerste voorstel te komen en de week daarop werd weer op de locatie afgesproken.

Als eerste optie werd de voor de hand liggende mogelijkheid om binnen de ronde constructie de ruimte te benutten en op te vullen met “taartpuntvormige woningen” bestudeerd. Met dit in gedachte betraden de twee de afgesloten ruimte. De harde akoestiek viel meteen op. Na de verlichting ingeschakeld te hebben kwam de dubbele colonnade in zicht, onzichtbaar van buiten en weggedrukt in de periferie van het interieur van het gebouw, in alle bescheidenheid functioneel aanwezig. Hoewel het interieur de sfeer uitstraalde van een uitgeklede functionaliteit uit de jaren '50, vertegenwoordigde de dubbele rij van kolommen, geplaatst in een zuivere cirkel iets ‘volmaakts’. Vreedenburgh realiseerde zich dat als je deze ruimte zou invullen met schegvormige woningen er niets meer van de ruimtelijkheid van deze constructie zou overblijven.

In de beleving van de architect moest een alternatief gevonden worden voor enerzijds de volledig sloop van de kerk en het pastoriegebouw en anderzijds het volledig dichtzetten van de kerkzaal met woningen waarmee de volledige ruimtelijke beleving verloren zou gaan. In zijn perceptie zou deze constructie van de betonnen jukken naar buiten moeten treden. Dat zou kunnen als de gesloten gevel van baksteen en het koepelvormige dak verwijderd zouden worden. Door deze ingrepen zou de constructie zich autonoom en transparant manifesteren en binnen deze cirkelvormige constructie zouden woningen geplaatst kunnen worden. Op de begane grond konden deze woningen tot de bestaande rooilijn van een eenlaagse aanbouw doorgezet worden.

Ter plekke werden er met touwen en stoelen lijnen uitgezet om een mogelijk volume in de ruimte te schetsen. In deze uitgezette contouren kon De Vries zich helemaal vinden. Hiermee was het ei gelegd.

Hierna werden er door Vreedenburgh modellen gemaakt en deze werden in een volgend bezoek weer met de touwen en stoelen in de kerkzaal uitgezet om te toetsen hoe het volume van woningen zich binnen de colonnade zou verhouden. Daarnaast werden ter plekke praktische punten van de constructie doorgenomen. Om het zicht op de rijk begroeide locatie te openen werd besloten het pastorie gebouw te slopen en op die plek een nieuw volume te bouwen en dit los te houden van de ronde constructie, zodat er een zichtlijn vanaf de straat op het binnengebied zou komen.

De eerste computermodellen van de architect waren niet meer dan ‘digitale piepschuim maquettes’ van volumen op de locatie, schematische indelingen van de woningen in verschillende varianten (van stadswoningen tot in vier lagen of appartementen). Nadat de eerste modellen waren besproken, functioneel getoetst, werd het ontwerp voorzien van, gevel- en raamindelingen, kleur en materiaal en werd een afspraak gemaakt met het kerkbestuur.

De eerste presentaties

In mei 2015 was de eerste presentatie en bespreking met het kerkbestuur (o.a. met Manita Koop, Marga Vintges, Ed Kantes en architect Bert Ettehoven). Het voorstel werd enthousiast ontvangen. Men vroeg direct om het ontwerp aan de parochiegemeenschap te laten zien en het vervolgens met de gemeente te bespreken. Vooral naar de eerste presentatie voor de oud-parochianen van de Pastoor van Arskerk werd uitgekeken; hoe zouden zij reageren? Voor hun had dit gebouw een emotionele betekenis daar de kerk voor deze gemeenschap bijna een leven lang een prominente

Rendering De Pastorale achtergebied

rol had gespeeld. Er kwamen tijdens de presentatie dan ook vele reacties en verhalen los. Sommigen waren hier getrouwd, gedoopt of hadden hier van dierbaren afscheid genomen.

Iets wat zo’n prominente rol in vele levens heeft gespeeld, zou men niet zomaar moeten uitvlakken. Uit ervaring weet iedere architect, dat een nieuw ontwerp ten opzichte van een vertrouwde omgeving het altijd moeilijk heeft. Aan een bestaand gebouw kleven herinneringen. Een nieuw ontwerp is nog alleen maar een tekening en moet zich nog waarmaken. Men zal het slopen van zo’n herinnering altijd als pijnlijk ervaren. Echter na de presentatie was men ontroerd dat de herinnering aan het kerkgebouw een gestalte kreeg in de vorm van de autonome colonnade en het min of meer volgen van de contouren van de rooilijn aan de straatzijde. Hierdoor werd het afscheid nemen dragelijk. Dit gold ook voor pastoor Ben Bolder, die op het punt stond in verband met pensionering, afscheid van zijn parochie te nemen.

De volgende presentatie was bij de gemeente. Ook hier was men enthousiast verrast door de gekozen richting van het voorstel. De gemeente suggereerde om vooral wat grotere stadswoningen te ontwikkelen, daar hier een grote vraag naar was en waar in andere plannen te weinig aandacht aan werd besteed. Daar de rooms katholieke kerk nooit de rol van een ontwikkelende partij zou kunnen spelen, werd onze volgende stap het vinden van een geschikte opdrachtgever om het ontwerp verder uit te werken en te zorgen voor financiering van alle ontwerp-, ontwikkel en proceskosten.

De overige ambities: Open Bouwen

Naast de ambitie om de colonnade te laten staan, was het vertrekpunt van deze transformatie opgave ook om een duurzaam, bijna energieneutraal project te realiseren volgens een aanpak die met “Open Bouwen” wordt aangeduid. De centrale vraag die vanuit het Open Bouwen gesteld wordt, is hoe er geschikte methoden en technieken kunnen worden ontwikkeld die in een efficiënt gestuurd bouwproces ruimte bieden aan individuele aanpassingen of veranderingen bij het gebruik van een gebouw in de toekomst. Dit perspectief werd door het Open Bouwen in de jaren ‘70/80 van de vorige eeuw ontwikkeld als reactie op het steeds grotere en mono-functionele aanbod van alsmaar dezelfde woningentypen in de 20^e eeuw. Het wonen zou een interactief proces tussen mens en omgeving moeten zijn; daarvoor heb je een minder starre bouwmethode nodig. Een bouwmethodiek die de capaciteit heeft om mee te bewegen als er in de loop der tijd andere vragen aan de woning worden gesteld.

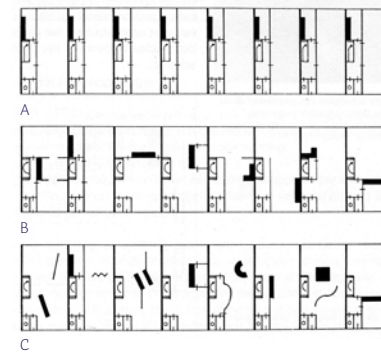
Het principe van het Open Bouwen werd in Nederland geïntroduceerd door prof. John Habraken. (in 1967 de eerste decaan van de faculteit Bouwkunde van de TU-Eindhoven): “Om vreemde redenen heeft men in de architectuur altijd gedacht dat systematiek een synoniem is van uniformiteit. Het tegendeel is waar, je kunt pas werkelijk gaan variëren als je systematisch werkt. (.....) Ik hoop dat Open Bouwen dit bereikt, dat het nastreeft om juist rijkere vormen van complexiteit te bieden, waarbij het systeemdenken een middel is. (.....) Systeem bouw in de vijftiger en zestiger jaren heeft afschuwelijke dingen opgeleverd. Maar goed beschouwd was het ook een ontkenning van het systeem in eigenlijke zin, zoals het systeem begrip ook filosofisch gebruikt kan worden, dat waren gewoon rigide prefab toestanden”⁽¹⁾

Op de TU-Delft werd dit gedachtegoed technisch uitgewerkt door onder ander prof. Age van Randen die de OBOM (Open Bouwen Ontwikkeling Model) werkgroep aanstuurde. Door elf initiatiefnemers, waaronder Frans de Vries is in november 1984 de Stichting Open Bouwen opgericht. Om aan de maatschappelijke behoefte van bewoners, een grotere keuzevrijheid bij het inrichten van hun woning te garanderen, moest in de visie van het Open Bouwen een aantal beslissingsniveaus in het bouwproces geïntroduceerd worden. Dit werd ‘ontkoppeling’ genoemd. Het principe van ontkoppeling is in alle onderdelen van het bouwproces toe te passen: bij besluitvorming, ontwerp, productie, regelgeving en financieel beheer. Vanuit het Open Bouwen werd in het bouwproces de volgende opsplitsing gemaakt: het casco (fundering, dragende muren vloeren, dak), de huid (gevel en dak, inbouw – de niet dragende binnenwanden), installaties (leidingen) en de toestellen (sanitair, keuken enz.). In een traditioneel bouwproces zijn deze zaken met elkaar verknoopt. Doordat bijvoorbeeld de electra leidingen ingestort zijn in de betonnen wanden en vloeren is het lastig om de positie van stopcontacten bij een wijziging van indeling aan te passen.

Voor De Pastorale, zoals de transformatie van de Pastoor van Arskerk werd genoemd, werd gezocht naar een lichtgewicht bouwmethodiek om zo veel mogelijk de bestaande fundering te kunnen benutten. Dit heeft geleid tot een uitwerking van het casco in lichtgewicht staalprofielen (staalframe bouw) gecombineerd met de Cable Stud (een speciale leidinggoot waardoor b.v. stopcontacten naderhand eenvoudig op andere plekken kunnen worden aangebracht). Voor deze gecombineerde toepassing van staalframe bouw en de CableStud is door Archipelontwerpers een speciaal detail ontwikkeld om de woningscheidende wand van staalframe, onafhankelijk van de plaatsing van de sparingen van contactdozen, geluidsisolerend te maken. Aan weerszijde van het dragende frame wordt op de leidinggoot

CableStud

Van woonmachine tot woontoestel

- A - positie traditioneel van de keuken
- B - traditioneel flexibiliteit
- C - woontoestellen concept, keuken wordt meubel, overal te plaatsen door gebruik te maken van de Matrix tegel en CableStud

ZeeZucht #4 (met artikel Non Stop Architecture)

een vrijdragende voorzetwand geplaatst waardoor er geen gevaar van geluidlekken ontstaat, wanneer in twee naast elkaar gelegen woningen stopcontacten tegenover elkaar in de wand worden gemonteerd. Voor deze wandopzet zijn er speciale bouw fysische berekeningen gemaakt en brandtesten uitgevoerd.

Het vinden van een geschikte opdrachtgever: Stichting Heelweg

Na het groene licht van gemeente en kerkbestuur was nu het moment gekomen om een geschikte risicodragende partij bij de verdere ontwikkelingen te vinden. Nadat De Vries en Archipelontwerpers met een paar ontwikkelende bouwers een aantal trajecten hadden doorlopen was er na een half jaar nog geen geschikte kandidaat gevonden. Men vond het een mooi maar tevens lastig project. De ruimtelijke meerwaarde die dit project kon hebben, door de vierentwintig betonnen jukken te laten staan, paste niet in de instrumentele benadering van de gemiddelde ontwikkelaar. Een standaard plattegrond voorzien van een anonieme façade is in de meeste Nederlandse verdienmodellen het uitgangspunt. De door de initiatiefnemers voorgestelde bouwmethodiek was bij de meeste projectontwikkelaars/ bouwbedrijven onbekend en de ambitie om een bijna energieneutraal project te realiseren had niet de hoogste prioriteit. Voor veel van deze bedrijven moet vooral het acquisitieverhaal groen zijn, maar dan houdt het ook op. Ontwikkelaars/bouwbedrijven wilden graag de locatie overnemen, maar niet het project en zeker niet de colonnade.

Het toeval wilde dat Vreedenburgh in het voorjaar van 2016 voor de Haagse Kunstkring de tentoonstelling ‘Non Stop Architecture revisited’ organiseerde. Deze tentoonstelling was een ‘vervolg’ op de manifestatie Non Stop Architecture uit 1990. In die jaren ‘90 verrichtte hij onderzoek naar ‘Leidingsystematiek in relatie tot Flexibiliteit’ aan de TU-Delft.⁽²⁾ Om deze ontwikkelingen niet alleen tot een technisch aspect te reduceren maar om het in een bredere culturele context te plaatsen, werd er door de OBOM-werkgroep van de TU-Delft samen met de Haagse Kunstkring een tentoonstelling Non Stop Architecture samengesteld. Aansluitend werden een aantal lezingen in Theater Zeebelt gehouden.⁽³⁾ Non Stop Architecture was een manifestatie over architectuur en design waarin bepaalde ontwikkelingen met betrekking tot toeval en flexibiliteit aan de orde werden gesteld en gerelateerd werden aan stromingen binnen de beeldende kunst, muziek en Open Bouwen. Naast partituren van John Cage, architectonische modellen en woontoestellen (zoals bijvoorbeeld de keukenboom van Stefan Wewerka), was ook de Matrix tegel en de voorloper van de CableStud prominent in de galerie opgesteld.

In 2016 bestond de Haagse Kunstkring 125 jaar en werd Menno Doornbos als curator aangesteld om een aantal tentoonstellingen onder de noemer van de manifestatie 'Het X-over DNA' te organiseren. De reeks van zeven exposities opende met de tentoonstelling Non Stop Architecture revisited' die werd samengesteld door Eric Vreedenburgh. Op de dag voor de opening van Non Stop Architecture revisited kwam Vreedenburgh net van de drukker naar de Haagse Kunstkring met het eerste exemplaar van een boek over Archipelontwerpers. Hij had zich voorgenomen om dit exemplaar aan de eerste persoon die hij in de Haagse Kunstkring tegen zou komen te overhandigen. Binnenkomend in de tentoonstellingsruimte aan de Denneweg in Den Haag zag hij in de lege galerieruimte Nico Dijkhuizen staan. Dijkhuizen was bestuurslid van de Haagse Kunstkring en betrokken bij deze jubileummanifestatie en de persoon die eerste exemplaar van het boek in ontvangst nam.

In het gesprek wat volgde vertelde Vreedenburgh over *De Pastorale* in Delft en Dijkhuizen over de Stichting Heelweg waar hij voorzitter van is. Hij had in 2004 een heel bijzonder project met architect Hans van Beek van Atelier Pro gedaan, toevallig ook een kerk die getransformeerd werd in zestien woningen. Dijkhuizen was nu op zoek naar een inspirerend vervolg project. Binnen een week zaten Nico Dijkhuizen, Alex Duijnisveld (de penningmeester van Stichting Heelweg) samen met Eric Vreedenburgh en Frans De Vries aan tafel. Het is curieus dat zowel De Vries als Dijkhuizen bij de opening van de tentoonstelling Non Stop Architecture aanwezig waren, Dijkhuizen in 2016 en De Vries in 1990⁽⁴⁾. Dijkhuizen bracht het project onder de aandacht van Stichting Heelweg en De Vries van het kerkbestuur. Vanuit beide stichtingen kwam de intentie om verder samen op te trekken en kwam er vaart in. De plannen konden worden uitgewerkt. Vanaf dat moment was Stichting Heelweg de ontwikkelaar, wetende dat het een lastig project zou worden. Heelweg is als stichting niet direct gericht op financieel gewin maar wel op het realiseren van kwalitatief bijzondere en innovatieve projecten en die potentie was hier aanwezig.

Het verkrijgen van de vergunning

Het project werd verder gedetailleerd en gematerialiseerd. Er werd door Ludo Schoone van Archipelontwerpers een BIM model gemaakt. Ook werd het ontwerp verder constructief uitgewerkt. In deze fase was er veel afstemming met de gemeente nodig. Er is nauw samengewerkt met Peter de Jong van de Dienst Ruimtelijke Ordening om het project door de complexe procedures te leiden. Zoals gebruikelijk in Nederland moesten er vele onderzoeken worden verricht. De Jong stelde binnen de ambtelijke

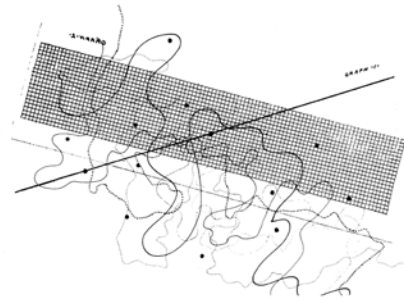
Keukenboom, ontwerp Stefan Wewerka (Tecta)

Matrix tegel, Infil Systems

The Machines, Remko Scha
Institute of Artificial Art Amsterdam

Partituur Fontana Mix, John Cage

Baljurk, Archipelontwerpers

Ludgerhof, Atelier Pro

organisatie een team (stedenbouwkundigen en juristen) en formuleerde de boodschappenlijst van wettelijk benodigde onderzoeken samen. Naast de gebruikelijke constructieve en bouwfysische rapporten ging het ook om grondonderzoek, milieu, lucht en geluid (i.v.m. de nabijheid van het DSM terrein), flora en fauna (stel dat er bijzondere bomen of vleermuizen zich op het terrein zouden bevinden), brandveiligheid, asbestinventarisatie (helaas aanwezig in de dakconstructie van de kerk) en archeologisch onderzoek.

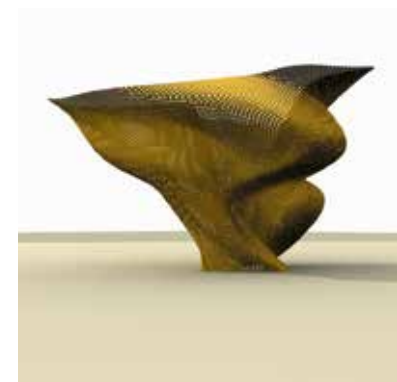
Gelijktijdig had de door Heelweg aangestelde makelaar geïnventariseerd dat er vooral grote stadswoningen ontwikkeld moesten worden, die kon hij zo verkopen voorspelde hij. Daarnaast werd er een gerenommeerd calculatiebureau, een constructeur, een bouwfysicus en een staalframe bouwer aan het ontwerp team toegevoegd. Er vonden diverse gesprekken in de zogenaamde Kwaliteitskamer van de gemeente plaats als voorbereiding op het advies dat de Commissie Welstand en Monumenten moest uitbrengen bij de behandeling van een vergunningaanvraag.

Parallel werd een presentatie voor de buurt voorbereid en werd er een website gelanceerd. Op de eerste openbare presentatie in de kerk kwamen vele buurtbewoners en potentiële kopers af. Hiervan lieten tientallen personen positieve reacties achter. Maar ook waren er twee buurtbewoners die niet direct enthousiast waren. Er werden vragen gesteld over de toekomstige parkeerdruk, bouwhoogte, kleur en materiaal, over mogelijke inkijk vanuit de woningen en over tijdelijke overlast tijdens de bouw. Deze vragen waren eenvoudig te beantwoorden en voorkwamen daarmee mogelijke bezwaren.

De twee tegenstanders lieten zich niet overtuigen en hadden zelf een alternatief plan getekend en mobiliseerden veel buurtbewoners. Daarnaast kregen ze steun van Stichting Cuypersgenootschap (een landelijke monumentenorganisatie). Deze stichting had in 2008 haar pleidooi verloren om de kerk een gemeentelijk monument te laten worden. In oktober 2016 diende ze bij de gemeente nogmaals een verzoek in om alsnog de status van gemeentelijk monument aan de Pastoor van Arskerk te verlenen. Het genootschap had, onder verantwoordelijkheid van prof. Dr. Stissi, door twee wetenschappers (Gerrit Vermeer en Gert Eijkelboom) van de VU (Vrije Universiteit Amsterdam) een rapport laten opstellen over de Pastoor van Arskerk en het ontwerp van Archipelontwerpers. Naast een beschrijving van de kerk verwijzen de rapporteurs ook naar de publicatie: *Naoorlogse architectuur en Stedenbouw in Delft 1940-1970* van Hebly en Theunissen en kwamen ze tot de conclusie dat het een uniek en beschermenswaardig gebouw was.

Installatie *Non Stop Architecture revisited*,
Archipelontwerpers met projecties van
Polo Vreedenburg

Paviljoen Kuwait, Archipelontwerpers

Ze voerden als wetenschappelijk criterium onder meer de volgende argumentatie op: *“Het rapport (van Hebly Theunissen) besteedt ten onrechte geen aandacht aan de architect die de kerk ontwierp: J.H. Froger, kleinzoon van de prominente en veelzijdige Amsterdamse ingenieur en architect W.A. Froger (1812-1883), die ook het Noordzeekanaal aanlegde”* ⁽⁶⁾. Dit alles onder de noemer van “gedegen kunsthistorisch expertise voor onderzoek” zoals ze zich zelf op hun website profileren. Op twee maart 2017 diende de zaak voor de Adviescommissie voor bezwaarschriften. Op zes april kwam de uitslag dat het bezwaar van de Stichting Cuypersgenootschap ongegrond werd verklaard.

Ondertussen werd er door de tegenstanders van de transformatie van de kerk publiekelijk aan de bel getrokken en verschenen er berichten in de media. Zo opent een interview in Delft op Zondag van 25 juni 2017 met een interview met een van de buurtbewoners en noteerde de journalist uit zijn mond de volgende woorden: *“Wij vinden het een lelijk en stuitend plan waarvan we ons niet kunnen voorstellen dat er ook maar iemand, behalve architect en ontwikkelaar zelf, het aansprekend en passend vinden. De gemeente betitelt deze plannen als spannend, maar in onze ogen doen ze grof afbreuk aan de cultuur historische waarde van het object”*.

Naar aanleiding van deze berichtgeving heeft de stadbouwmeester Wytze Patijn (voorheen Rijksbouwmeester en hoogleraar Architectonisch Ontwerpen aan de TU-Delft), actief betrokken bij de behandeling in de kwaliteitskamer en de Commissie Welstand en Monumenten, op 4 juli 2017 een Memo geschreven. Hierin staat onder meer het volgende te lezen:

“Punt 2 - Ambitieuze plan met oog voor cultuurhistorie

Vanaf meet af aan heb ik waardering gehad voor de poging van de initiatiefnemers en de architect om de locatie met de Pastoor van Arskerk zodanig te transformeren dat er een geheel nieuwe situatie ontstaat waarvan een herinnering aan het voormalige kerkgebouw onderdeel van het nieuwe plan is. Dat gebeurt in de vorm van het behoud van het ronde skelet van de kerk, dat in het beeld een prominente plaats krijgt. Ik meen dat daarmee recht gedaan wordt aan de cultuur-historische achtergrond. Uiteraard heb ik in de beginfase de initiatiefnemers en de architect de vraag gesteld of het ook mogelijk was ook het ruimtelijk karakter van de kerk in het plan te integreren.

Men had dat in de beginfase ook bekeken en onderzocht, maar dat bleek om meerdere redenen niet realiseerbaar. Het bleek ten koste te gaan van de woonkwaliteit van de nieuwe woningen en het zou resulteren in een onhaalbaar financieel plan. Bovendien bleek het ook niet anders te kunnen dan het oorspronkelijke gebouw in een sterke mate aan te tasten, (zie ook punt 4). Er zouden bovendien nog meer extra nieuwe woningen bij gemaakt moeten worden om het haalbaar te maken, waarvoor de ruimte ontbreekt op het terrein. In het voorliggende plan is er al sprake van een behoorlijk dichte bebouwing. Kortom: ik vond en vind nog steeds de argumentatie overtuigend. Hoe dan ook beschouwd is er sprake van een bijzonder plan van een hoge en zeker meer dan gemiddelde kwaliteit.

Punt 4 - Discussie over een verdergaand behoud van de kerk

Gedurende ontwikkeling van het plan heb ik ook contact gehad met een van de bewoners – met een architecten achtergrond - uit de omgeving van het plan, die een meer ingehouden plan wenste met behoud van de kenmerkende ronde vorm, waarin schegvormige woningen gesitueerd moesten worden. Ik heb hen geadviseerd om met de ontwikkelaar te overleggen of die hun ideeën zou kunnen honoreren. Zij hebben dat gedaan en daartoe een plan van de hand van één van de bewoners (...), aan de ontwikkelaar voorgelegd. Het plan voorzag behoud van de (dicht) ronde buitencontour met de genoemde schegvormige woningen erin, echter zonder het beeldbepalende ronde dak en met de fysieke invulling binnen de oorspronkelijke kerkruimte. De ontwikkelaar beschouwde dit plan overigens als ongewenst vanwege de beperkingen in de woonkwaliteit van de getoonde woningen, waardoor er ook geen sprake van een haalbaar economisch plan kon zijn. Daarnaast bleek er toch ook sprake van een behoorlijke aantasting van het oorspronkelijke gebouw te zijn”.

Naar aanleiding van het artikel in de krant met de uitspraken van de overbuurman voelden Manita Koop en Bert Ettehoven van de St. Ursula Parochie en Nico Dijkhuizen van Stichting Heelweg zich genoodzaakt samen een weerwoord op te stellen en alle feiten nogmaals op een rij te zetten. Op achtentwintig september 2017 werd het plan in de gemeenteraad behandeld en stemde de raad met drieëndertig van de vijfendertig leden voor het plan (twee onthoudingen van de SP die niet tegen het plan waren, maar er liever sociale woningbouw hadden gezien). Vervolgens werd in oktober de vergunning afgegeven. De woningen konden in de verkoop gebracht worden en als zeventig procent van de woningen verkocht zouden zijn, kon er gebouwd worden.

Het verkopen en vervolgens bouwen

Tijdens het vergunningstraject ging de zoektocht naar bouwers verder. Vanuit een Open Bouwen perspectief werden door De Vries en Vreedenburgh in eerste instantie naar bouwpartijen gezocht, die ieder een onderdeel voor hun rekening zouden nemen. Er was reeds een staalframe bouwer voor het casco gevonden en er werd contact gelegd met een installatiebedrijf. Voor de gevels en inbouw waren er diverse mogelijkheden. Een project met koopwoningen wordt in Nederland bijna altijd onder een garantie- en waarborg regeling van Woningborg, SWK of Bouwgarant gebouwd. Deze partijen werken met geselecteerde hoofdaannemers voor wie zij garant staan. Om allerlei complicaties met hypotheek verstrekking en financiering voor te zijn, is het besluit genomen om dan toch maar met een hoofdaannemer in zee te gaan die de verantwoordelijkheid van het hele bouwproces op zich zou kunnen nemen. Ondertussen waren de bouwvoorbereidingstekeningen gemaakt, het bestek geschreven en had het calculatie bureau een begroting gemaakt. Deze begroting kwam veel hoger uit dan waar op was gerekend mede doordat op dat moment in Nederland een schaarste aan menskracht en materiaal zich begon af te tekenen waardoor alle prijzen wekelijks omhoog schoten. De calculaties van de mogelijke onderaannemers waren nog dramatischer. Er moesten aanpassingen gedaan worden, begrijpelijk maar toch teleurstellend voor de architect en een financiële aderlating voor Stichting Heelweg.

Na lange onderhandelingen met de aannemer, door Stichting Heelweg geleid, werd in november 2017 een overeenkomst met Vink en Veenman gesloten. De verkoop kon starten. Dit verliep niet voorspoedig. De grote woningen aanvankelijk aanbevolen naar aanleiding van de marktverkenning van de makelaar, bleken moeilijk in de markt te liggen. Er zouden nu juist meer appartementen gerealiseerd moeten worden. Het plan werd gewijzigd, waarbij er meer en kleinere appartementen ontstonden, zestien in plaats van veertien woningen. In die zelfde periode diende in februari 2017 het Cuypersgenootschap hoger beroep in. Ruim een jaar later werd dit beroep verworpen.

Aanvankelijk had de eerste indiening van de vergunningaanvraag plaatsgevonden onder de noemer van een projectbesluit of postzegelbestemmingsplan. Dit is een regeling voor kleine plangebieden. Ondanks dat de aanpassingen van het cirkelblok binnen de enveloppe van de vergunning paste moest er nu een nieuwe aanvraag ingediend worden. Dit omdat de regeling slechts éénmalig toegepast mocht worden. Er moest voor het gewijzigde plan dus een compleet nieuwe bestemmingsplan

Noten

- (1) De bouw uit de knoop, Publicatieburo Bouwkunde, TU-Delft – hierin een verslag van John Habraken in gesprek met Ype Cuperus en Eric Vreedenburgh, 31 oktober 1991
- (2) ‘Flexibiliteit in relatie tot Leidingsystematiek’ Publicatieburo Bouwkunde, TU-Delft 1990
- (3) Zie de volgende publicaties:
 - a Non Stop Architecture, Publicatieburo Bouwkunde, TU-Delft 1990
 - b Zeezucht nr 4, uitgave Theater Zeebelt met hierin bijdragen van: John Habraken, Eric Vreedenburgh, Eric Bolle, Remko Scha en Victor Wentink;
 - c Publicatie en jubileum nummer HKK 125 jaar onder redactie van Marianne Rehorst-Veldhoven, uitgave Haagse Kunstkring;
 - d De publicatie: *Het X-Over DNA*, onder redactie van Menno Doornbos met daarin bijdragen over de tentoonstellingen *Non-Stop Architecture Revisited* – Eric Vreedenburgh; *Theater van de verkeerde beslissing* – Ingrid Rollema; *Muziek, Beelden, Machines* – Dick Raaijmakers; *Meet Me & Meat* – Koen Vanmechelen; *Beeldgesprek* – Frans Zwartjes, Hester Scheurwater; *The Modular Body* – Floris Kaayk. Daarnaast werd door interieur architect Karel van Bodegom meubels van o.a. Stefan Wewerka getoond, een opstelling gaasmodellen van de Baljurk van Archipelontwerpers, Guitar Machines van Remko Scha en 3D geplotte Changing Vase van Dirk van der Kooij.
- (4) In 1990 was de De Vries samen met John Habraken en Age Van Randen naar de opening gekomen. Een groot gedeelte van de galerievloer was ‘bekleed’ met de Matrix tegel en CableStud en hierop de Keukenboom van Stefan Wewerka. (zie de afbeeldingen)
- (5) Rapport De Pastoor van Arsker te Delft. Blz 1, UVA o- Digital Academic Repository

procedure gevolgd worden. In deze nieuwe ronde ontstonden er ook weer mogelijkheden om opnieuw bezwaar in te dienen. En er kondigde zich een nieuwe belanghebbende aan. In de tijd dat dit initiatief ontwikkeld werd, speelde er een discussie tussen DSM en de Provincie Zuid-Holland over een ander plan. DSM had inhoudelijk geen bezwaren tegen woningbouwplannen maar maakte zich wel zorgen over haar eigen positie binnen een bepaalde straal rond haar bedrijfsterrein (het juridisch kader van milieu contouren). Gezien deze onzekerheid tekende ze bezwaar aan tegen alle ontwikkelingen binnen deze straal. Deze problematiek moest eerst met de provincie opgelost worden voordat de gemeente een ontwikkeling kon goedkeuren.

Alle rapporten kregen de gevraagde update en diverse tekeningen werden aangepast. Al met al werd het augustus 2018 voordat de herziening kon worden ingediend. Het plan werd opnieuw goedgekeurd door de welstand. In oktober lag het bestemmingsplan ter inzage en zoals te verwachten was, werden door DSM en de tegenstanders opnieuw zienswijzen ingediend. Nadat de bezwaren waren afgewezen en DSM met de provincie tot een overeenkomst was gekomen, nam de gemeenteraad het plan vervolgens voor de tweede keer aan met drieëndertig stemmen voor en twee onthoudingen. In april 2019 kwam de vergunning binnen. Hierna werden de woningen voorspoedig verkocht. Vervolgens kon na deze lange voorbereiding en daardoor de noodzakelijke heronderhandelingen tussen Heelweg en aannemer in het voorjaar van 2019 de bouw opgestart worden met het slopen van de koepel en gevels van de kerk.

Na deze sloop stond de colonnade te schitteren in de zon. De woningen werden gebouwd en vanaf eind 2022 werd het project gefaseerd opgeleverd. Terugkijkend op de het hele proces van ontwikkeling noemt Peter de Jong, (de voormalige gemeentelijke projectmanager) het *De Pastorale* project “een mooi voorbeeld van hoe ingewikkeld het is om met behoud van en respect voor waardevolle elementen uit het verleden in een bestaande gebouwde omgeving een nieuw project met extra woningen van de grond te krijgen. De wetgeving is (blijft helaas) ontzettend ingewikkeld zowel inhoudelijk als procedureel. Daardoor zullen alleen ‘gekke’ en zeer vasthoudende initiatiefnemers, ontwerpers en dito ambtenaren slagen om zo’n project te realiseren, vaak tegen de nodige offers in energie, tijd en geld. Ondanks de verschillende tegenslagen die het project heeft gekend, was het toch een erg bijzonder en vooral een leuk kleinschalig project om aan te werken”.

TOELICHTING ONTWERP DE PASTORALE

ERIC VREEDENBURGH

ARCHIPELONTWERPERS

“Heel ons leven gaan we in de leer bij de waarheid dat om elke cirkel een nieuwe cirkel kan worden getrokken; dat er in de natuur geen einde bestaat, maar elk een begin is (...). Er bestaat geen buiten, geen insluitende muur, geen omtrek voor ons. Een mens kan zijn verhaal afsluiten: hoe goed, hoe definitief! Hij vult de horizon tot aan de uiterste lijn op. Maar zie, aan de andere kant staat weer een mens op en tekent een cirkel om de cirkel die zojuist nog tot buitengrens van de sfeer was verklaard” – R. W. Emerson⁽¹⁾

Wellicht het belangrijkste wat ik hier als architect kan benoemen is het gegeven dat ik iets niet heb gesloopt: een cirkel. Een betonnen cirkel met een middellijn van 35 meter, samengesteld uit 24 betonnen jukken van ongeveer 10 meter hoog. Een cirkel, zijnde een tijdloze constructie, die in vele culturen en alle tijdperken zo’n bijzondere plaats in neemt. Een constructie opgesloten in een introvert gebouw dat door het verwijderen van de gevel onthuld werd.

24 jukken na de sloop

Het zou nooit bij mij opgekomen zijn om op deze locatie een cirkelvormige constructie opgetild op 24 jukken te gaan ontwerpen, echter deze constructie was er al. De architect van de oorspronkelijke kerk heeft nooit de bedoeling gehad om deze constructie in alle naaktheid te tonen. Het was slechts een geïntegreerde hulpconstructie voor een rond bouwwerk. Het is als een zaadje in de modder begraven, dat nu is uitgekomen als een bloem. Een constructie die zijn eigen leven is gaan leiden. Zo gezien is *De Pastorale* een bouwwerk dat eerder geoogst dan ontworpen is.

Pastoor van Arskerk

De Pastoor van Ars kerk is tussen 1958 en 1959 gebouwd naar een ontwerp van de architect J.H. Froger. Het was een gesloten rond volume van metselwerk met een zuiver cirkelvormige kerkzaal en met bovenop een betonnen koepel als dak. Tegen deze rondbouw werden lage aanbouwen geplaatst. Het ronde volume is in de knik van de Van de Ruys van Beerenbrouckstraat gesitueerd. De lage aanbouwen volgden de rooilijnen van de straat. Een toren, die onderdeel was van het oorspronkelijk ontwerp, werd niet gerealiseerd. Mede door het ontbreken van deze toren, toonde het ronde bakstenen volume massaler en de met een raster ingedeelde kleine ramen gaven de gevel een afwerend en weinig vriendelijk karakter. In 1962 werd er tegen de kerk een parochiehuis aangebouwd waarmee het zicht op de achtergelegen tuin verdween.

De kerk en het pastorie gebouw waren eigendom van de St. Ursulaparochie en stonden vanaf 2008 leeg. In datzelfde jaar werd een mogelijke aanwijzing tot een gemeentelijk monument afgewezen. In de jaren die hierop volgden zijn verschillende studies verricht om een levensvatbare

herbestemming voor deze kerk te vinden. Allen zonder het gewenste resultaat en dat gaf de doorslag om de wensen te gaan herformuleren. In een bestuurlijk overleg tussen kerk en gemeente werd besloten, dat er conform de afspraak uit 2008, een traject verkend kon worden om de kerk geheel te slopen en er vervangende nieuwbouw met woningen te realiseren.

De vraag waarmee ik in het voorjaar van 2015 in het project stapte kan als volgt worden samengevat: alles op het terrein slopen en vervangen door nieuwbouw, of het ronde kerkgebouw opvullen met woningen. In beide gevallen trok ik de conclusie dat de waardevolle ronde constructie verloren zou gaan of door enerzijds de totale sloop of anderzijds het volledig opvullen van de kerkzaal, waardoor de 24 jukken van de kooromgang definitief dicht zouden slibben in woningscheidende muren. Vanuit het besef dat onze gebouwde omgeving als een amfibisch wezen zowel in het heden als in het verleden is gedompeld zocht ik een strategie om de colonnade te handhaven en een tweede leven te geven.

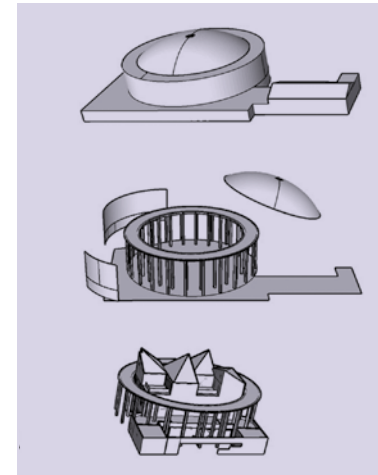
Ronde gebouwen hebben als eigenschap dat ze naar buiten toe een afwerende gebaar maken. Het geeft een beeld van een vesting die veroverd moet worden. Is men in het gebouw dan ervaart men de ruimte als gesloten. Dit effect word versterkt als er op ooghoogte geen ramen zijn, waardoor de blik gevangen blijft. Architecten van alle tijden hebben met deze problematiek geworsteld. Door een ring van kolommen voor de gevel te plaatsen, of door het aanbrengen van nissen probeerde men met reliëf de hardheid van de gevel te verzachten. Binnen werd de ruimte vaak geopend door het weglaten van een dak, het toepassen van een glazen dak, grote openingen in het dak of door grote vensters in de muren te plaatsen.

Een charmant voorbeeld van een zuiver cirkelvormige centraal bouw dat geen afwerend gedrag vertoont, is het bescheiden Tempietto van architect Donato Bramante in Rome. Dit tempeltje werd in 1510 gebouwd op een kleine binnenplaats van het klooster San Pietro en is te bereiken via een poort. Door een ring van kolommen buiten de muren te plaatsen ontstaat er een elegante tussenruimte dat het afwerende karakter van het ronde gebouw laat oplossen. En dan ontstaat de rijkdom van een ronde constructie dat het zonlicht ieder moment van de dag welkom heet, filtert en doorgeeft. Meer is niet nodig.

De Pastoor van Arskerk had een harde gevel zonder enig reliëf. Door de bakstenen gevel en de koepel te verwijderen, werd de hierin opgesloten constructie van de kooromgang letterlijk geopenbaard en ontstond er

Tempietto van Bramante

Van Pastoor van Arskerk naar De Pastorale, transformatie schema

Situatie De Pastorale

De Pastorale Villa

ruimte om woningen te bouwen. Binnen deze ontsloten cirkelvormige constructie is een woonblok in vier lagen van 10 woningen gepositioneerd. Iedere woning met z'n eigen oriëntatie, karakter en ruimtebeleving.

Op de begane grond, aan de straatzijde, vullen de contouren van de nieuwe massa de ruimte aan tot de rooilijnen aan de straatzijde. Gelijk de oude oorspronkelijke aanbouwen is dit volume slechts één laag hoog en vormt ze de plint van het complex. In het midden van de cirkel is het volume 4 lagen hoog en schieten de vier puntvormige daken 17 meter de lucht in. De architectonische massa is geboetseerd binnen een geometrisch spel van cirkel, driehoek en rechthoek, met een plint van gebakken zompige klei uit de aarde en witte spitsen die schitteren in de zon. Hiertussen zweeft soeverein de cirkel op betonnen jukken, bekleedt met zonnepanelen. De cirkel houdt de ruimtelijke massa bij elkaar en accentueert met haar verloop van schaduwen de tijd en kleurt in gradaties van wit de volumens.

Op de plek van de oude pastorie zijn 5 woningen gekomen. Heel bewust is dit volume los gehouden van het hoofd volume zodat er een zicht op de achter gelegen tuin ontstaat. In deze diepe tuin is een villa gerealiseerd die op de begane grond een ingesnoerd volume heeft, waardoor er een vista tussen de diverse volumens is ontstaan. Met deze 'schuine' insnoering van de villa is de situatie rechtgezet in haar groene omgeving. Het open groene karakter van de locatie aan het water wordt verder gearticuleerd door zowel de colonnade als de bouwvolume wit te houden. Het slopen van koepel en muren was voor mij geen pleidooi om het verleden uit te wissen, maar om haar als een temporele gelaagdheid te koesteren. Dus geen ommuurde stolling maar een vloeibare continuïteit naar de toekomst. Hiermee wordt een perspectief onthuld wat potentieel in het gebouw aanwezig is, maar wat nog niet getoond werd. Gelijk een 'objet trouvé' dat betekenis krijgt door de context te veranderen. ⁽²⁾

De wiskundige Alan Turing interpreteerde de wereld als zijnde opgebouwd uit data en programmering (noem het hardware en software). In het geval van De Pastorale bestaat de hardware uit een betonnen constructie en de software uit de functie die deze constructie kan hebben. Een draagconstructie weggedruk tegen de binnenkant van de gevel in een rond gebouw om de spatkrachten ⁽³⁾ van de koepel op te vangen, is veranderd, is opnieuw 'geprogrammeerd' in een vrijstaande constructie als drager van herinneringen. De vorm van de betonnen jukken is hetzelfde, echter de betekenis is veranderd. Een actieve vorm van herhaling. Hier ligt een discussie punt met monumenten organisaties die meestal streven naar een standvastigheid van een bestaand moment, een fixatie van een

verdampt verleden, dat vertrokken is. Een in de tijd gesitueerde gebeurtenis, die in de herhaling nooit hetzelfde kan zijn.

Naast het groen van de tuinen wilden we ook een groen project in betekenis van een duurzaam project realiseren. Dat wil zeggen, bijna energie neutraal, van het gas af, duurzame energie bronnen gebruiken, licht-gewicht bouwen, materialen toepassen die circulair zijn. Maar ook een project dat aanpasbaar is, naar de wensen van bewoners, door een ontkoppeling in het bouwsysteem te introduceren tussen casco, huid (gevel en dak), inbouw (niet dragende binnenwanden), leidingen en toestellen (sanitair en keuken). In onze gedachte zouden al deze componenten in prefab onderdelen kant en klaar aangeleverd moeten worden. Helaas loopt de bouwpraktijk in uitvoering nog steeds achter op deze zo voor de hand liggende ontwikkelingen.

De gevels hebben een hoge isolatiewaarde gekregen, aluminium kozijnen zijn uitgevoerd met koudebrug onderbreking en triple glas. De daken en de gemeenschappelijke colonnade zijn uitgerust met zonnepanelen. Bovendien zorgt een warmtepompsysteem met bodemwisselaars in de aarde voor duurzame energie als de zon niet wil leveren. Daarnaast houdt duurzaamheid ook levensloopbestendigheid van de plattegronden in en een capaciteit om de woningen aan te passen als het gebruik van de woning veranderd. Hierom is er een leiding loos casco van staalframe bouw neergezet en is de CableStud toegepast om, ontkoppeld van dit casco, de data- en electra leidingen stekkerklaar aan te kunnen leggen. De posities van de stopcontacten zijn hierdoor heel eenvoudig op maat te positioneren en in de toekomst te verplaatsen. ⁽⁴⁾

De basis materialen van dit project zijn koudgewalste staalframe profielen, steenwol isolatie, OSB -plaat en een hoge kwaliteit gipsvezelplaten. Het zijn allemaal materialen die goed (sommige tot 100%) recyclebaar zijn en het zijn lichtgewichtmaterialen. Hierdoor trad een gewichtsreductie van meer dan 50 % voor de fundering op. In het algemeen hebben lichte bouwmaterialen een gunstig effect op de bouwlogistiek, isolatie en het door de bouw veroorzaakte verkeersoverlast en afvalprobleem. De bouw is nu nog verantwoordelijk voor 35% van de nationale afvalberg.

Naast al deze functionaliteit gaat het ook om de waarde en betekenis van deze bijzondere locatie die 'gerecycled' werd. Uiteindelijk is de wereld van functionaliteit en verklaring niet de wereld van de dagelijkse beleving. Onze fixatie op het rationele draagt een irrationeel karakter met zich mee. Door de transformatie van het bestaande gebouw heeft de cirkelvormige constructie een tweede leven gekregen. Hiermee blijft een herinnering aan de kerk aan deze plek verbonden.

Tuinen De Pastorale

Noten

- (1) Ralph Waldo Emerson 1803-1882: *Circles*, in *The Portable Emerson*, citaat uit: *Het Kristalpaleis*, Peter Sloterdijk, blz 101.
- (2) *Objets Trouvé* zijn gevonden voorwerpen die uit hun omgeving worden gehaald en tot kunstwerk worden verheven door ze in een andere context te plaatsen. Een beroemd voorwerp is de inzending van Elsa von Fretag-Loringhoven voor de tentoonstelling Societe de Artistes Independants in 1917. Deze urinoir, vaak toegeschreven aan Marcel Duchamps is het prototype van een *Ready Made*
- (3) Een spatkracht is een horizontale kracht die door bogen en gewelven op de steunpunten worden uitgeoefend. In Gotische kerken worden deze krachten opgevangen door steunberen of luchtbogen. De spatkrachten uitgeoefend door een koepel worden opgevangen door een ringbalk. De cirkelvormige constructie van de Pastoor van Arskerk functioneerde als een samengestelde ringbalk.
- (4) In onze eerste opzet zou ook de Matrix tegel op de vloer worden toegepast om daarin de overige leidingen te verdelen.

De singel met de vele bomen maken dat dit project een uitstraling van een 'pastorale' heeft gekregen, een idyllische plek aan het water. Een gelijkwaardige compositie van licht, kleur, geur, water en groen in combinatie met cirkels, driehoeken, in stuc, steen en staal, in de context van rechthoekige stedenbouw in drassige poldergrond.

Het is ook een pastorale in de betekenis van een lied zonder woorden als metafoor voor het sluiten van de kerk. De functie van de kerk is verdwenen, maar het lied en daarmee het geheugen van de plek, blijft hangen. Door de bestaande gevel weg te halen is het gebouw als een oester geopend en wordt de binnenin verstopte parel van de constructie zichtbaar. Het is niet meer dan het laten aankomen van wat al aanwezig is. Het ontmantelen van de cirkelconstructie lijkt op een historische breuk, maar kan ook opgevat worden als een continuïteit van een 'worden', een ongelijksoortige herhaling waarmee de cirkelconstructie haar gesloten karakter van zich afwerpt. Het laten staan van de colonnade draagt bij aan de persoonlijke en aanspreekbare identiteit van deze locatie. Dat in een tijd waarin de woningbouw alleen maar anoniemer is geworden door een instrumenteel en proces gestuurde benadering van het woningbouwvraagstuk.

Zoals eerder vermeld is het project ondergedompeld in zowel het heden als het verleden, maar ook als een wezen verwickeld in een taai jarenlang technisch- en juridisch bouwproces, zonder een moment de spontane blik van verwondering te hebben verloren. Dat dit project na 8 jaar toch gerealiseerd is, komt enkel door de inzet en samenwerking van een eensgezind team (opdrachtgever, kerkbestuur, gemeente en architect) die zich niet lieten leiden door de onmogelijkheid van deze opgave, maar gericht waren op het realiseren van kwaliteit. Zo gezien lijkt architectuur op een gebouw, maar is eerder te beschrijven als een levenshouding. Uiteindelijk gaat architectuur niet om meetbare feiten of verdienmodellen maar vooral over mogelijkheden. Vergelijkbaar aan literatuur beschrijft een ontwerp niet wat er gebeurt, maar wat er zou kunnen gebeuren. Architectuur is datgene wat overblijft als je de muren, het dak en de vloeren weghaalt.

De Pastorale

Adres:

Kappeyne van de Coppellostraat, Delft

Ontwerp/bouwperiode:

2015–2023

Opdrachtgever:

Stichting Heelweg

Architect:

Archipelontwerpers

Alle plattegronden in deze publicatie zijn de oorspronkelijke tekeningen, bewoners hebben hierop het nodige aangepast.

Colofon

Deze uitgave is een initiatief van Stichting Heelweg

Uitgever:

Stichting Nomadisch Paviljoen, Den Haag

Ontwerp en opmaak:

Wout de Vringer

Fotografie:

Jeffrey Pak

Archipelontwerpers (foto's oude situatie, bouw, vogelvlucht en details)

Gerrit Schreurs (p. 27 - foto Baljurk)

Redactie:

Eric Vreedenburgh

© Stichting Heelweg | december 2023

ISBN 978-90-8337770-4 | NUR 648

